

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

О.І. ПОПРОЗМАН,
к.е.н., доцент, Європейський університет

Вплив рекреаційно-туристичного потенціалу на формування стратегії економічного розвитку регіону

У статті досліджується стан існуючих проблем і перспективи розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону з метою формування стратегії економічного розвитку регіону.

Ключові слова: рекреаційно-туристичний потенціал, стратегія економічного розвитку регіону.

В статье исследуется состояние существующих проблем и перспектив развития туристическо-рекреационной сферы региона с целью формирования стратегии экономического развития региона.

Ключевые слова: рекреационно-туристический потенциал, стратегии экономического развития региона.

The article deals with the research of the state of existent problems and perspectives of the development of the tourist – recreational sphere of the region with the purpose to develop the strategy of the economic development of the region.

Постановка проблеми. Соціально-економічні процеси, що відбуваються в Україні, обумовили закономірне підвищення інтересу до природного потенціалу розвитку продуктивних сил. Сучасні економічні умови в країні створили передумови для вільного розвитку в регіонах підприємництва, заснованого на використанні природних ресурсів, у тому числі рекреаційних.

Перші кроки в нових соціально-економічних умовах показали, що розвиток сфери туризму та рекреації неможливий без елементів державного регулювання. Про це свідчать як результати наукового осмислення подій, що відбу-

ваються, так і досвід тих країн, що перебороли чи успішно переборюють кризові явища у своїй економіці.

Для сучасного етапу суспільного розвитку характерне зростання ролі рекреації в процесі відновлення сил людини. Термін «рекреація» є сукупністю – відновлення – розвага, відпочинок, зміна дій, яка виключає трудову діяльність і характеризує простір, пов'язаний із цими діями.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. У працях М.І. Долішнього, В.С. Кравців, І.А. Колодійчука, Я.О. Побурко активно досліджується проблема раціонального природокористування, яка полягає в забезпеченні всебічного й ефективного використання, відновлення і збереження природних умов і ресурсів рекреації з врахуванням об'єктивно існуючих потреб.

Туристично-рекреаційна сфера бурхливо розвивається в останні роки і відображає об'єктивні тенденції соціального розвитку у світі, у нашій країні і практично у всіх її регіонах. Без рекреації тепер неможливо уявити собі економіку ні однієї розвитої країни чи соціально збалансованого територіально-виробничого комплексу.

Мета статті полягає в дослідженні сучасного стану та перспектив розвитку туристично-рекреаційних ресурсів регіону.

Виклад основного матеріалу. Територіально-рекреаційний комплекс має складну внутрішню структуру і значні зовнішні зв'язки. Внутрішня структура комплексу визначається рівнем розвитку матеріально-технічної бази галузей рекреаційної спеціалізації, виробничої і соціальної інфра-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

структур, станом навколишнього середовища, наявності трудових ресурсів, характером розселення населення в рекреаційних районах. Зовнішні зв'язки комплексу визначаються соціально-економічними умовами комплексоутворення, такими як транспортно-географічне положення комплексу, зв'язок з внутрішніми пунктами матеріально-технічного і продовольчого постачання, розташуванням відносно зон, з яких в пікові сезони може бути залучена додаткова робоча сила.

Рекреація (відновлення) – поняття, що охоплює усі види відпочинку, в тому числі санаторно-курортне лікування і туризм. Рекреаційне природокористування має три основні функції: соціальну, економічну і природоохоронну. Соціальна функція рекреаційного природокористування – це задоволення специфічних потреб населення у відпочинку, оздоровленні, спілкуванні з природою, що сприяє зміцненню фізичного і розумового здоров'я суспільства. Економічна функція полягає, головним чином, у відновленні робочої сили. Завдяки рекреації підвищується працездатність, збільшується фонд робочого часу, що сприяє зростанню продуктивності праці. До економічної функції належать також розширення сфери застосування праці і прискорений розвиток соціальної і виробничої інфраструктури на територіях інтенсивного рекреаційного природокористування. Природоохоронна функція полягає в попередженні деградації природних рекреаційних комплексів під впливом антропогенної діяльності, в тому числі і рекреаційної [8].

Майже в усіх областях України є рекреаційні ресурси, серед яких домінують санаторно-курортні. Один із найважливіших рекреаційних ресурсів є район Карпат, що вирізняється добрими умовами для організації як літнього, так і зимового відпочинку. Широко відомі своїми цілющими мінеральними водами Закарпаття та Прикарпаття. Кожен регіон має визначену структуру свого рекреаційного комплексу. На прикладі Закарпатського та Прикарпатського регіонів розглянемо структуру рекреаційного комплексу Карпат.

Становлення деяких галузевих елементів рекреаційної системи Карпат відбувалося ще в період кінця XIX – початку XX ст. На початку XX ст. уже склалися і отримали популярність такі широко відомі нині бальнеологічні центри, як Шаян, Свалява, Сойми, Солотвино, Трускавець, Моршин, відомі були також лікувально-оздоровчі місцевості в долинах рік Тиса, Ріка, Прут, Дністер. Невеликі водолікарні починають функціонувати в Закарпатті: Ужгороді, Квасах.

За сьогоднішніми даними у регіоні існує 62 санаторії, 17 лікувальних пансіонатів, в яких нараховується близько 25 тис. місць. Одним із найвідоміших курортів є Трускавець. Тут щорічно обслуговується більше 300 тис. людей. Наступним по потужності й популярності є курорт Моршин, що у рік обслуговує більше 75 тис. чол. Так само відомі Шаян, Свалява, Келечин, Гірська Тиса і т.д. Крім безпосереднього використання мінеральних вод на курортах у лікувальних і оздоровчо-профілактичних цілях здійснюється так само проми-

словий розлив мінеральних вод «Шаянська», «Драгівська», «Свалява», «Моршинська», «Трускавецька». Важливе значення для оздоровлення місцевого населення мають санаторії-профілакторії, бази відпочинку, табори відпочинку для дітей. У десяти будинках відпочинку на 2,5 тис. місць відпочивають близько 50 тис. людей щорічно [1].

Тут розміщено 53 туристичні бази, готелі, кемпінги. Можна виділити такі як «Едельвейс», «Верховина», «Джерела Карпат» і багато інших. У Карпатському рекреаційному регіоні освоєно більше десяти гірськолижних територій, в яких діє кілька десятків гірськолижних підйомників. До них відносяться Ясіня, Рахів, Славське, Подобовець, Ворохта. У регіоні утворилося кілька найважливіших туристично-екскурсійних вузлів. Це такі міста як Ужгород, Мукачеве, Львів, Яремче, Коломия, Вижниця. Через регіон проходить кілька міжнародних маршрутів.

Економічна оцінка рекреаційних ресурсів регіону з народногосподарської точки зору необхідна для вибору послідовності освоєння тих чи інших об'єктів рекреаційного природокористування. Така оцінка відображає максимально можливий рівень розвитку різних субгалузей рекреації при формуванні стратегії економічного розвитку регіону.

Природний рекреаційний потенціал є частиною природного потенціалу, який можна розглядати як здатність природних систем виробляти якусь продукцію або роботу, що використовується в господарській діяльності людей, яка виражається групою еколого-економічних показників. З точки зору стратегії економічного розвитку регіону рекреаційний потенціал розглядається як здатність природного середовища сприяти відпочинку і відновленню сили людини.

Під потенціалом рекреаційної галузі слід розуміти розвідані і ті, що знаходяться в експлуатації природні рекреаційні ресурси. Об'єктом економічної оцінки природно-рекреаційного потенціалу є природні рекреаційні ресурси, характер використання яких визначається відповідними природними умовами рекреаційно-туристичної діяльності. Отже, до завдання економічної оцінки потенціалу регіону входить визначення сукупної можливості наявних природних рекреаційно-туристичних ресурсів задовольняти рекреаційні потреби; виявлення, таким чином, максимальних можливостей їх використання рекреаційно-туристичною сферою і розрахунок народногосподарської цінності рекреаційно-туристичних ресурсів [7].

Відповідно до поставлених завдань слід визначити критерії економічної оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів. У першому випадку – продуктивність рекреаційних ресурсів, в другому – народногосподарський ефект від їх використання. Продуктивність рекреаційних ресурсів виражається за допомогою науково обґрунтованих норм споживання природних ресурсів рекреантами, для лікування і відпочинку яких у певний період часу достатньо їх запасів. Норми споживання того чи іншого ресурсу різні і залежать від специфіки ресурсів, тривалості лікування або відпочинку. Норми являють собою знаменник, який дозволяє кількісно порівняти якісно різні види природних ресурсів.

Показником продуктивності природно-рекреаційного потенціалу виступає кількість людей, яким можна надати лікування, відпочинок і туристичні послуги виходячи з запасів природних рекреаційних ресурсів регіону за один рік. Цей показник дозволяє не тільки кількісно порівняти рекреаційні ресурси, а й виразити можливості рекреаційного використання різних видів ресурсів і їх суми. Отримавши таким чином кількісний вираз можливостей рекреаційного використання природних ресурсів регіону, можна охарактеризувати величину його природного рекреаційного потенціалу.

Виділяють таку ієрархію рекреаційно-туристичних ресурсів: сукупний рекреаційно-туристичний потенціал регіону – потенціал субгалузей рекреації 1-го рангу (санаторно-курортне лікування, туризм і відпочинок) – потенціали субгалузей рекреації 2-го рангу (бальнеопитне-, грязе-, озокерито- і кліматолікування, тривалий відпочинок і туризм, короткоточасний відпочинок) – потенціали окремо взятих родовищ рекреаційних ресурсів, рекреаційних місцевостей.

Природний потенціал санаторно-курортного лікування Карпатського регіону включає потенціал бальнеопитне-, грязе-, озокерито- і кліматолікування. Потенціал бальнеопитного лікування визначається запасами лікувальних мінеральних вод. В основу його розрахунку беруться тільки балансові експлуатаційні запаси мінеральних вод, на базі яких можливий розвиток санаторно-курортних закладів [2]. Структура запасів мінеральних вод Карпатського регіону наведена в таблиці.

Методика оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу в натуральних показниках включає кілька етапів. На першому оцінюються потенціали родовищ рекреаційних ресурсів, зон туризму і відпочинку. Сума отриманих результатів дає потенціали субгалузей рекреації різних рангів і сукупний рекреаційно-туристичний потенціал регіону. Як вихідні дані для оцінки потенціалів родовищ лікувальних рекреаційних ресурсів використовують показники обсягу балансових експлуатаційних

запасів родовищ лікувальних мінеральних вод, грязей. Потенціал озокеритолікування визначається кількістю отриманого з рудної маси медичного озокериту. Вихідними даними для визначення потенціалів кліматолікування, туризму і відпочинку служать показники площі територій, придатних для відповідних видів рекреаційного використання.

Сприятливість кліматичних умов території для рекреаційної діяльності – один із найважливіших факторів її рекреаційного освоєння. При рекреаційній оцінці клімату слід виділити два основних етапи: 1) характеристика кліматичних умов території з метою виявлення загального кліматичного фонду; 2) оцінка кліматичних рекреаційних ресурсів [6].

На території Карпатського регіону виділяють три кліматичні рекреаційні зони: 1) Закарпаття і Передкарпаття, де клімат найбільш сприятливий для літніх видів туризму і відпочинку; 2) нижня зона Карпат із сприятливими кліматичними умовами як для літніх, так і для зимових видів туризму і відпочинку; 3) середньогірська зона Карпат, де клімат найсприятливіший для зимових видів туризму і відпочинку. Кліматолікуванню в Карпатах у найбільшій мірі сприяють біокліматичні умови міжгірських котловин Верховинсько-Пугилівського низькогір'я, долин верхньої течії рік Тиса, Ріка, Прут і їх приток, Вулканічного хребта. Середньорічна кількість днів із сприятливими для кліматотерапії типами погоди тут понад 200 днів на рік.

Природні ресурси туризму і відпочинку регіону представлені головним чином мальовничими лісовими масивами Карпат. Можливості їх рекреаційного використання визначаються площею заліснених ландшафтів і граничне допустимими рекреаційними навантаженнями. Крім того, вони залежать і від тривалості сприятливого для туризму і відпочинку кліматичного періоду.

Туристичний бізнес можна справедливо вважати бізнесом XXI століття, тому що він є одним із найбільш динамічним і прибутковим серед усіх галузей світового господар-

Родовища з експлуатаційними запасами лікувальних мінеральних вод Карпатського регіону [3]

Родовище	Область	Бальнеологічні групи вод	Балансові експлуатаційні запаси всього, куб. м/ добу
Сойминське	Закарпатська	Вуглекислі	743,0
Шаянське	Закарпатська	Вуглекислі	251,6
Драгівське	Закарпатська	Сульфідні	97,0
Новополянське	Закарпатська	Вуглекислі	303,0
Полянське	Закарпатська	Вуглекислі	535,0
Гірсько-Тисенське	Закарпатська	Вуглекислі	422,0
		Залізисті	501,0
Калечинське	Закарпатська	Сульфідні	90,0
Синякське	Закарпатська	Сульфідні	152,0
Трускавецьке	Львівська	З високим вмістом органічних речовин	47,2
		Сульфідні	6,0
		Без специфічних компонентів і властивостей	490,8
		В тому числі розсоли	466,5
		Всього	544,0
Східницьке	Львівська	З високим вмістом органічних речовин	82,7
Моршинське	Львівська	Без специфічних компонентів і властивостей	79,0
Великолюбленське	Львівська	Сульфідні	576,0

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ства. За даними статистики Всесвітньої організації туризму, на туризм припадає 10% валового світового продукту, 7% загального обсягу інвестицій, 5% усіх податкових надходжень. Туристична діяльність безпосередньо впливає на близько 40 галузей економіки і 10–15% працездатного населення будь-якої країни: це ціла галузь, яка об'єднує навколо себе багато супутніх галузей, таких як пасажирські перевезення (авіа, авто та морські), сфера побутових послуг (готелі, ресторани, пральні, розважальні заклади тощо), сувеніри та багато інших. Тому пошук передумов зростання туристичної індустрії є актуальною проблемою [3].

Особливо чітко постає актуальність цього питання для України, яка являє собою унікальний комплекс історичних, культурних та природних пам'яток і має значні рекреаційні можливості, що сформувалися завдяки географічному положенню та історичному розвитку нашої держави. Важливою особливістю туристичного потенціалу нашої країни також є те, що Україна поєднує в собі красу степової та лісної природних зон, а також гірські пейзажі. Окремі її регіони є дуже привабливими для туристів, зокрема для іноземних. Україна має значний різносторонній туристичний потенціал; туризм сприятиме надходженню валюти в країну, отже і поповненню Держбюджету; туризм пов'язаний із багатьма іншими галузями економіки, тому розвиток цієї індустрії покличе за собою розвиток багатьох супутніх галузей; розвиток туризму в регіонах спричинить збільшення доходів місцевих бюджетів, що призведе до покращання рівня життя населення, зростання інтересу до продукції місцевої промисловості, покращання кон'юнктури в будівництві та інфраструктурі в регіоні в цілому.

Стратегічною метою розвитку туризму в Україні є створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках національного туристичного продукту, розширення внутрішнього та збільшення обсягів в'їзного туризму, забезпечення на цій основі комплексного розвитку курортних територій та туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів їх населення, збереження та відновлення природних територій та історико-культурної спадщини. Це обумовлює необхідність активних цілеспрямованих дій, насамперед у контексті державної туристичної політики, що являє собою діяльність держави з розвитку туристичної індустрії і суб'єктів туристичного ринку, вдосконалення форм туристичного обслуговування громадян і зміцнення на їх основі свого політичного, економічного та соціального потенціалу [5].

Одним із першочергових завдань я вважаю створення позитивного туристичного іміджу України шляхом здійснення комплексної рекламно-інформаційної кампанії, яка має включати: активізацію публікацій, як друкованих так і електронних, про унікальність української природи та культурну привабливість регіонів України; участь у професійних виставках на основних зарубіжних туристичних ринках для пропаганди національного туристичного потенціалу; розвиток ділового туризму шляхом проведення різноманітних конференцій та інших ділових та наукових заходів, особливо всесвітніх.

Особливої уваги потребують природно-заповідні території України. Для раціонального використання їх потенціалу необхідно: ввести поняття «пропускної спроможності» – тобто для кожного туристичного центру необхідно визначити критичну чисельність відвідувачів і розмістити їх так, щоб вони не завдали шкоди культурним та природним пам'яткам та могли вільно насолоджуватись перебуванням на території центру. Для цього необхідно розділити відвідувачів за часом відвідування; створити на території центру огорожі і зони, недоступні для туристів, пішохідні зони; будувати більш віддалені зони паркування та підвищувати плату за паркування; попереджувати про небажаність відвідувань у періоди максимального завантаження; проводити пропаганду природоохоронних знань, екологічне виховання, використовуючи попередній інструктаж гідів та керівників туристичних груп та поширюючи відповідну літературу на території туристичного центру; постійно проводити діяльність по відновленню ресурсів туристичного центру.

Наступним напрямом є створення регіональної системи підготовки та підвищення кваліфікації туристичних кадрів, враховуючи існуючу та потенційну потребу у фахівцях даного профілю. Також необхідним є проведення наукових досліджень з проблем розвитку туристичних послуг, видання наукових публікацій тощо для привернення уваги науковців до розробки програм реалізації туристичного потенціалу України [4].

До перспективних інвесторів можна віднести, наприклад, представники численної української діаспори, оскільки в останні роки вони проявляють підвищену зацікавленість до української культури. Ще одним важливим інструментом державного впливу повинні стати ліцензування, сертифікація та стандартизація послуг сфери туризму. Це є дуже актуальним питанням, оскільки, наприклад, єдиною гарантією надійності тур фірми для споживача зараз є її реклама або думки інших споживачів, що вже скористались її послугами, тому тур фірми приділяють основну увагу своїй піар-кампанії, а не прагнуть покращити якість послуг, що вони надають. Цю проблему може вирішити саме введення стандартизації та сертифікації. Тут також не можна не згадати необхідність стандартизації готельних послуг в Україні, тому що ціна на них є надто високою порівняно з якістю наданих послуг. Для цього вкрай необхідно здійснити реконструкцію діючих готелів, привести рівень обслуговування в них до світових стандартів.

Останнім напрямом державної туристичної політики має бути підтримка галузей і виробництв, що є постачальниками товарів та послуг для підприємств туристичної індустрії – кафе, ресторанів, кінотеатрів, побутових послуг тощо. Особливу увагу тут слід приділити також відродженню, розвитку та підтримці місцевих ремесел, фольклорних і культурних традицій, народних звичаїв, щоб туристи могли повністю відчути український колорит.

Комплексна реалізація поданих заходів, спрямованих на реалізацію туристичного потенціалу України, вимагає як державної підтримки, так і залучення приватного та інозем-

ного капіталу в модернізацію інфраструктури туризму. Україна має великі, а головне реальні, перспективи розвитку туристичної галузі, тому вона може і повинна зайняти одне з чільних місць серед країн – світових туристичних лідерів.

Для ефективності використання природних рекреаційних ресурсів необхідно вдосконалити еколого–економічну класифікацію природних рекреаційних ресурсів та систему показників для оцінки їх використання. Дослідження стану використання рекреаційних ресурсів та аналіз показники господарської діяльності суб'єктів рекреаційного природокористування та санаторно–курортної сфери дає можливість розробити стратегію економічного розвитку регіону при застосуванні адміністративних та економічних інструментів регулювання використання природних рекреаційно–туристичних ресурсів.

З метою удосконалення планування і економічного стимулювання ефективного використання природного рекреаційного потенціалу необхідно вдосконалити класифікацію природних рекреаційних ресурсів. Природні рекреаційні ресурси поділити на групи за видовими ознаками, критеріями вичерпності, особливостями екологічного і економічного призначення та територіального розташування. Для оцінки рекреаційно–туристичного потенціалу необхідно здійснити систематизацію показників, які характеризують кількісні та якісні параметри природних рекреаційних ресурсів і дають змогу оцінити їх запаси, якість, інтенсивність та ефективність використання [3].

Висновки

Якісні параметри використання природних рекреаційних ресурсів необхідно оцінювати за показниками, що враховують соціально–економічні показники, а також за показниками, які характеризують організацію і облаштування рекреаційного природокористування. Ефективність використання природних рекреаційних ресурсів характеризується показниками, які визначаються відношенням економічного,

соціального ефектів від користування окремими компонентами природно–рекреаційного потенціалу до його потенційних можливостей.

Література

1. Долішній М.І. Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України; Інститут регіональних досліджень / М.І. Долішній (відп. ред.). – Л., 2007. – 719 с.
2. Збірник наукових праць за матеріалами доповідей міжнародної науково–практичної конференції «Регіональна політика України: наукові основи, методи, механізми», Львів, 21–23 травня 2008 р. / НАН України; Інститут регіональних досліджень / М.І. Долішній (відп. ред.). – Л.: [Ін–т регіон. досліджень], 2008. – 428 с.
3. Долішній М.І., Кравців В. С., Колодійчук І. А. Карпатський регіон: сучасний стан, проблеми, перспективи сталого розвитку / Інститут регіональних досліджень НАН України / М.І. Долішній (відп. ред.), В.С. Кравців, І.А. Колодійчук. – Л., 2006. – 83 с.
4. Побурко Я.О. Основи організації регіональної статистики / НАН України; Інститут регіональних досліджень / М.І. Долішній (відп. ред.). – Л., 2007. – 196 с.
5. Проблеми регіональної політики: Зб. наук. праць / НАН України; Інститут регіональних досліджень / М.І. Долішній (відп. ред.). – Львів, 2005. – 263 с.
6. Регіональна політика України: наукові основи, методи, механізми: Зб. наук. праць за матеріалами доп. міжнар. наук.–практ. конференції, Львів, 21–23 травня 2008 р. / Інститут регіональних досліджень НАН України / М.І. Долішній (ред.). – Львів, 2008. – 430 с.
7. Соціально–економічні проблеми управління розвитком регіону в умовах трансформації економіки: Зб. наук. праць / НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2009. – 306 с.
8. Україна в XXI столітті: концепції та моделі економічного розвитку: Матеріали доп. V Міжнародного конгресу українських економістів, Львів, 22–26 травня, 2009 р. / Інститут регіональних досліджень НАН України; Львівський національний ун–т ім. І. Франка – Л., 2009. – 466 с.

К.В. ПЕТРЕНКО,
к.е.н., доцент, Київський національний університет культури і мистецтв

Проблеми депресивності та глобальності в українському контексті

Стаття присвячена проблемам глобальності та депресивності в контексті державної регіональної політики. Визначено основні показники глобальності та вплив глобалізації на соціально–економічний розвиток територій.

Ключові слова: глобальність, депресивність, регіональна політика, розвиток територій.

Статья посвящается проблемам глобальности и депрессивности в контексте региональной политики.

Определены основные показатели глобальности и влияние глобализации на социально–экономическое развитие территорий.

Ключевые слова: глобальность, депрессивность, региональная политика, развитие территорий.

This article is dedicated to issues of globality and depression in the context of regional policy. Identified the main indicators of globality and globalization on socio–economic development of the territories.